

C. Tóth Norbert¹

Észrevételek a nyírbátori stallum egykori elhelyezéséről

Régóta foglalkoztatja a kutatókat a nyírbátori Szent György templomban állt stallum(ok) története.² Ám nem annyira a munka művészettörténeti értéke felett zajlott/zajlik a vita, hiszen azt immáron több mint hetven esztendeje Bárányné Oberschall Magda elemezte, leírta és tisztázta,³ Voit Pál pedig pontosította,⁴ hanem akörül, hogy hol állították fel először? Mielőtt megismerkednénk a stallumok felállítási helyének problematikájával, érdemes felidézni magát a szóbanforgó bútorokat. A stallumok alaphelyzetben szembefordított L alakban voltak felállítva, melyekben összesen 50 hely volt. Mindkét L alakú stallum ugyanúgy nézett ki, azaz 12 ülés egymás mellett és kettő befordítva. Előttük 11 férőhelyes padsor állt, amely 5:6 arányban volt megosztva, s a hatodik pad helyén lehetett bemenni a hátsó sor üléseihez. Az építmény mérete monumentális volt: szélessége meghaladta a 2 métert, a hossza elérte a 10 métert, a magassága pedig alig maradt el néhány centivel a 4 métertől. A fő problémát a stallum eredeti felállításának helye okozza.

Bárányné Oberschall Magda a stallum felállításának helyéről, habár külön e kérdésre nem tért ki, kimondatlanul is a ma református templomként működő Szent György-egyházat gondolta. Ezzel szemben már korán megjelent egy másik nézet is,⁵ amelyet aztán a megye műemlékeit elősoroló kiadvány kanonizált, azaz a stallum eredetileg a minorita kolostorban állt volna.⁶

A stallumnak a minorita kolostorban való elhelyezésének a lehetőségét Papp Szilárd cáfolta meg minden kétséget kizáróan nem régiben megjelent könyvében. Meggyőző érvelése szerint a stallum méreténél fogva, mivel a beforduló végek szélessége nagyobb (2,05 m) mint a diadalívpillérek beugrása (0,95 m), ennél fogva a stallum a diadalívnyílás 6,2 méteres szélességéből annak harmadát eltakarta

1. A szerző a Magyar Tudományos Akadémia – Szegedi Tudományegyetem – Magyar Országos Levéltár Magyar Medievisztikai Kutatócsoport tudományos munkatársa. A tanulmány elkészítését a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00433/06) támogatta.

2. Századok 1. (1867.) 222–223. (P.-tól a Tárca című rovatban.)

3. A nyírbátori stallumok (21 táblával) (Bibliotheca Humanitatis Historica, a Magyar Nemzeti Múzeum Művelődéstörténeti Kiadványai II.) Magyar Történeti Múzeum, Budapest 1937.

4. Műhely a Via Dei Servin. Művészettörténeti Értesítő 10. (1961) 97–130.

5. Voit Pál i. m. 130/62. jegyzetében azt írja, hogy az 50 személyes bútor leginkább egy szerzetesi közösség számára megfelelő, ugyanakkor a 116. oldalon arról ír, hogy szerinte is a Szent György-templomban állt. – Kovalovszky Júlia: Gótikus és reneszánsz bútorok. Bp., 1980. 17–18.

6. Magyarország műemléki topográfiája, XI. Szabolcs-Szatmár megye műemlékei, II. Szerk. Entz Géza, Bp., 1987. 148.

volna.⁷ Kérdés azonban az, hogy eredetileg is a Szent György-templomba szánták-e, mivel egy efféle stallum meglehetősen szokatlanul hat egy mezővárosi plébánián. A másik kérdés, hogy a templom bővítésekor már számoltak-e elhelyezésével, avagy utólag került oda. Papp Szilárd munkájában amellet érvel, hogy a stallumot eredetileg is a templomba szánták, s ezért a falpilléreket eleve úgy alakították ki, hogy alattuk elférjen a stallum.⁸ Emellett egy tetszetős másik érvel is felhozott igaza bizonyítására. Véleménye szerint a nyírbátori stallum a Báthoryak által alapított, nyilván a Szent György-kultuszra épülő valamifajta lovagrend reprezentációs céljaira készült.⁹ A szerző a templom építésmenetének elemzésekor, amint azt maga is jelezte, csak megfigyelésekkel dolgozhatott, mivel tervszerű kutatása addig nem folyt az épületnek: „Egy rövid, néhány napos falkutatással, illetve ásatással az alább felmerülő kérdések jelentős részére valószínűleg választ lehetne kapni.”¹⁰

Papp Szilárd könyvéről írott recenziójában Németh Péter a stallum felállításának háttérében – elfogadva annak helyét – nem annyira az írott forrásokkal igazolhatatlan lovagrendet, hanem a Bátoriaknak Szent Györggyel, illetve a sárkánnyal kapcsolatos mondavilágát tartja indító oknak.¹¹

A Papp Szilárd által joggal felvetett – korlátozott idejű – régészeti feltárássra 2008 márciusában került sor. A Simon Zoltán vezette csapat „a református templom szondázó falkutatását és környezetének szintén csupán szondázó jellegű régészeti vizsgálatát” végezte.¹² Ennek kapcsán természetesen magyarázatot kerestek és vártak a már Papp Szilárd által is felvetett kérdésre: „azok, a boltvállak alatti falpillérek, melyek ma nem futnak le a járósintig, vajon eredetileg is így készültek-e, vagy azokat csak utólag, a stallumok elhelyezésekor faragták vissza?” A falkutatás nyomán világossá vált, hogy a faloszlopok sohasem futottak lejjebb, azaz a régész megállapítása szerint ide egyértelműen szántak valamit. Ebből következett a kérdés, hogy a ma ismert stallumot akarták-e itt felállítani. E felvetésre a kutatók válasza „egyértelműen nemleges, hiszen a ma ismert – egyébként a hagyomány szerint is máshonnan, később idehozott – stallum miatt kellett a déli hajóablakok könyöklőinek magasságát megemelni.”¹³ Ugyanis „az 1962-64-es helyreállításig a templom déli, gótikus ablakainak könyöklői a mainál kb. 1 m-rel magassabban húzódtak, s csak ekkor bontották azokat vissza az eredeti magasságig. A könyöklők szintjének megemelése ismeretlen időpontban, de bizonyosan a stallumok elhelyezésekor következett be, mert azok felső része betakart az ablakokba. Ez inkább arra enged következtetni, hogy a stallumokat nem ide tervezték, hiszen miattuk már meglévő szerkezeteket kellett átalakítani [kiemelés C. T. N.]. Mindezek alapján nem vagyunk meggyőződve arról, hogy a stallumokat eredetileg is ide szánták ...”¹⁴

Úgy gondolom érdemes elindulnunk a Simon Zoltán által leírt, s általam is kiemelt mondatrész mentén. Magam is osztom a fentebbi szerzők azon véleményét, hogy a stallum meglehetősen szokatlan egy plébániai térben, tehát annak odakerülését valamiképpen meg kell tudnunk magyarázni. Láttuk, erre alapvetően különböző gyö-

7. Papp Szilárd: A királyi udvar építkezései Magyarországon 1480–1515. Balassi Kiadó, Bp. [2005.] 74.

8. Papp Szilárd i. m. 74.

9. Papp Szilárd i. m. 75–76.

10. Papp Szilárd i. m. 69/490.

11. Németh Péter: A nyírbátori Szent György-templom – új megvilágításban. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 41. (2006) 377–384.; 379–381.

12. Simon Zoltán: Kutatási jelentés 3. (Köszönöm a szerzőnek, hogy megismerhettem a kutatási beszámolót.)

13. Simon Zoltán i. m. 11.

14. Simon Zoltán i. m. 25.

kerű (lovagrend, illetve mondakör), de azonos végeredményű társulást feltételeznek az idézett szerzők. Magam ugyan sem régész, sem művészettörténész nem vagyok, mégis engedtessek meg, hogy mint történész hozzászólhassak a kérdéshez.

Amikor a kérdéssel a régészeti kutatás előtt és után egy baráti beszélgetés kapcsán szembesültem, érdeklődni kezdtem a probléma iránt, már csak abból kifolyólag is, hogy többed magammal elkezdtük feltárni az ecsedi Bátori családra vonatkozó okleveles forrásokat. Ennek nyomán megismerkedtem Bárányné Oberschall Magda munkájával, s a stallumról, azonbelül is az ülés háttámlákról készült fotók alapján rögvest úgy gondoltam, hogy a kérdéssel nem lesz haszontalan foglalkozni. Mi is látható a megmaradt táblákon? Az első tartalmazza a készítettők neveit (Bátori György és István), illetve a befejeztetőnek, Bátori Andrásnak a nevét, valamint az elkészültének dátumát (1511).¹⁵ A személyek mellett szereplő címek mindegyike érvényes a mondott évre,¹⁶ így e táblából további információkat nem nyerhetünk.

A 2. táblán stilizált könyvesszekrény látható benne négy könyv, amelyek egyiken az F. Maione, a másik három könyv gerincén ókori szerzők nevei találhatók.¹⁷ Voit Pál munkájában vizsgálva a munka művészettörténeti vonatkozásait a *Maione* névalakot téves olvasatnak minősítette, s a nevet *Marone*-ra javította. Az F. betűt pedig a *fecit* vagy *fra(ter)* szó rövidítésének oldotta fel. Sőt sikerült beazonosítania is a művészt vagy annak testvérét: a nyírbátori intarziákat készítő Marone mester Giovanni da Verona tanítványának, Roberto Marone-nak lehetett a testvére.¹⁸

A 3. és 4. tábla számunkra indifferens dolgokat tartalmaz, nem úgy mint az 5. és 10. Mindkettőn egy-egy putto által tartott Bátori címer látható,¹⁹ amelynek képe kísértetiesen megegyezik a nógrádi várból előkerült címerrel.²⁰

A 6., 9. és 13. táblákon ismét szekrénybelső látható, amelyben több könyvet ábrázoltak, rajtuk Dante, Vergilius, Terentius, Platon, Esopos, Virgilius és Augustinus: *Summa Angelica* feliratok olvashatók.²¹

Számunkra érdekes még, hogy a csonka stallum oldalbejáró falán lévő rácsokban firenzei liliomokat ábrázoltak.²²

Úgy gondolom, hogy a most nem részletezett további díszítések a stallumon és különösen az előbbieken kiemelt intarziák mind arra mutatnak, hogy lett legyen bármilyen monumentális a nyírbátori templom, a két stallum eredetileg semmiképpen sem oda készülhetett. Kérdés persze adódik, hová szánták eredetileg és ki lehetett vagy kik lehettek a megrendelői.

Mint láttuk a stallum jónéhány eleme Itáliára és az antik világra utal vissza. Igen ám, de a stallum tábláján felsorolt három fiú egyike sem tanult külföldi egyetemen, főleg nem Itáliában, s habár tudtak írni-olvasni,²³ nem nagyon tudjuk elképzelni, hogy bármelyikük is latin auktorokat olvasott volna. György leginkább

15. Bárányné Oberschall Magda i. m. 10. Képe: VII. tábla 2. kép.

16. Bátori György lovászmester 1505–1526; Bátori István temesi ispán és az Alsó részek főkapitánya 1511. III. 28–1523. III. 9., Bátori András szatmári 1511. II. 6–1526. II. 27. és szabolcsi ispán 1511. II. 6–1523. XII. 17. Vö. C. Tóth Norbert: Ki kicsoda az ecsedi Bátori családban. A Bátori család ecsedi ágának tagjai 1377–1541. A tanulmány szövegét lásd a jelen számban.

17. Bárányné Oberschall Magda i. m. 10–11. Képe: XII/2.

18. Voit Pál i. m. 126–127.; Kovalovszky Júlia i. m. 19.

19. Bárányné Oberschall Magda i. m. 11. Képe: VIII/1.

20. Vö. Mikó Árpád: Báthory Miklós püspök és a reneszánsz művészet emlékei Vácott. In Báthory Miklós váci püspök (1474–1506) emlékezete. Szerk. Horváth Alice. Vác, 2007. 117–130.; 130.

21. Bárányné Oberschall Magda i. m. 11–12. Képek: XI/1–2.; XII/1.

22. Bárányné Oberschall Magda i. m. 14. Képe: XIV/2.

23. Mindegyiküktől maradt fenn hosszabb-rövidebb szöveg.

kegyes életéről volt híres,²⁴ István katonai pályán bontakoztatta ki tehetségét,²⁵ míg a harmadik testvér, András művészetpártolásáról volt nevezetes.²⁶ Azonban volt az ecsedi Báthori családnak a mondott három testvérrel közeli rokonságban élő tagja, aki járt Itáliában és nem volt más, mint apjuknak, Andrásnak a testvére, Miklós püspök. S jóllehet a közelmúltban jelent meg személye kapcsán évfordulós kötet, pályafutásával kapcsolatban vajmi kevéssel lettünk okosabbak,²⁷ így nem látszik haszontalannak, ha elősoroljuk a pályájára vonatkozó új adatainkat.

Bátori István országbíró legfiatalabb fia, Miklós²⁸ Itáliában, Firenzében járt egyetemre valamikor az 1460-as években, de hogy pontosan mikor, azt nem tudjuk. Veress Endre szerint 1469 nyarán hazatért, mivel ekkor nyerte el a szerémi püspöki széket.²⁹ Am ezzel az állítással több, komoly probléma is van. Egyrészt Bátori Miklós 1468. szeptember 28-án egy királyi privilégium méltóságsorában már választott szerémi püspökként szerepel,³⁰ jóllehet 1473. január 7-én még csak a kisebb egyházi rendeket vette fel.³¹ Kérdés azonban, hogy előtte volt-e valamilyen más egyházi tisztsége, hiszen azt szinte teljesen kizárhatjuk, hogy mindenféle korábbi javadalom nélkül végezte volna egyetemi tanulmányait, és került volna egyenesen püspöki székre hazatértekor. Nos, némi szerencsével ugyan, de sikerült adatot találni előző tisztségére. 1468. április 25-én egy bizonyos Miklós budavári plébános levelet intézett Kállói Lókös Jánoshoz, melyben orvosi tanácsokat adott neki.³² A levélen lévő pecsét – már amennyi megmaradt belőle – és a Bátori Miklós által használt pecsét képe között meglehetősen nagy a hasonlóság.³³ E Miklós plébános nem igazán ismert a kutatás előtt, mint ahogy a budai plébánosok listája is meglehetősen szellős. Azt tudjuk, hogy elődje, Aloth István 1465. december 20-i haláláig volt plébános.³⁴ Ugyanakkor 1470. május 17-én már Matucsina Gáborral találkozunk mint budai plébánossal.³⁵ Mindezek fényében Miklósunk plébánossága pontosan beilleszthető a köztér időbe, azaz 1465. december végétől vagy 1466 elejétől³⁶ 1468. szeptemberéig Bátori Miklós volt a budavári plébános. – Ez a javadalom megfelelőnek látszik az egyetemi tanulmányok folytatására és a tovább lépésre.

24. Kegyes adományai a segesi minoriták számára (DF 250 348.; 1511: DF 250 360/I.; 1512: DF 250 349.); továbbá DL 23 416. „qui eciam Georgius, quoniam in celibatu reliquum evi traducturus est et ad privatam quietamque vitam se contulit, plenum ius et potestatem ipsi domino palatino concessisset.”

25. Vö. Szakály Ferenc: Nándorfehérvár 1521-es ostromához. Hadtörténelmi Közlemények Új Folyam 25. (1978) 484-499.

26. Vö. Mikó Árpád: Báthori András Madonnája. Művészettörténeti Értesítő 47. (1998) 167-174.

27. Báthory Miklós váci püspök (1474–1506) emlékezete. Szerk. Horváth Alice. Vác, 2007.

28. Az itt szereplő adatok egytől-egyig megtalálhatók az idézett, jelen kötetben lévő tanulmányomban.

29. Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864. Budapest, 1941. 323-324. (Somlyaiként említve.) Az 1469. szept. 13-án kelt privilégium méltóságsorára alapozva. (DF 268 727. Az adatot Horváth Richárdnak köszönöm.)

30. Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Von Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Konrad G. Gündisch, Gernot Nussbächer. Bd. I-VII. Hermannstadt, 1892–1991.; VI. 356. (Horváth Richárd gyűjtése.) – Hasonlóan 1468. dec. 27-én is. (DF 206 796.) – Elődje, Orbán egy 1468. márc. 12-i méltóságsorban még szerémi püspök. (DL 105 861.)

31. Érdűhelyi Menyhért: Kutatásaim a római levéltárakban. Katholikus Szemle 10. (1896) 605-646.; 629/161.

32. DL 55 861.

33. Vö. Sölich Miklós: Báthory Miklós váci püspök pecséthasználata, In Báthory Miklós 63-72.; különösen 71.

34. Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. 213/60. (További adat rá: 1461: DL 15 670.)

35. DL 17 005.

36. 1467. VI. 1-jén már ő a plébános. Érdűhelyi: Kutatások 624/129. – A szövege kiadva: Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára. Közrebocsátja a római magyar történelmi intézet. III. kötet (1416–1492.) Bp. 1902. 187.

A szerémi püspökségről a továbblépésre majd négy évet kellett várnia. A váci püspöki székhelyen elődje, Szilasi Vince 1473. január 8-án szerepel utoljára,³⁷ nem mellesleg Miklóst e napon erősítette meg a pápa a szerémi püspökségben.³⁸ Miklós kinevezése azonban nem történt meg azonnal, mivel a püspöki székhely 1473. december 10-én még üresedésben volt és Miklós is szerémi püspökként szerepel.³⁹ Az első adatunk váci püspökségére 1474. április 16-ról van,⁴⁰ a pápai megerősítő bulla pedig április 22-én kelt.⁴¹ A püspökség élén haláláig maradt, az utolsó adat méltóságviselésére 1506. február 23-ról ismerjük.⁴²

Szerémi püspöksége közben, a szakirodalomban eddig nem ismert tisztségéről kell szót ejtenünk: egy 1471. március 28-i oklevélben Batori Miklós királyi kancellárként szerepel.⁴³ Hogy meddig töltötte be a pozíciót, nem tudjuk, mindenesetre 1471 szeptemberében már nem így szerepel az oklevelekben. Ezzel azonban nem érte veszteség a családot, mivel testvére, István ekkor már mint országbíró szerepel.⁴⁴ Batori Miklós helyét az alkancellárságban Karai László vette át – az első adat tisztségére: 1471. november 11-ről van.⁴⁵ Váci püspöksége idején megszerezte a Marcali-vagyonnal a család kezére került Somogyvár apátságát is,⁴⁶ s ennek commendátoraként kerül élénk 1496-ban.⁴⁷

Batori Miklós váci püspöksége alatt jelentős – reneszánsz – építkezések zajlottak Vácon. A püspök itáliai építészekkel és mesteremberekkel dolgoztatott a váci székesegyházon, valamint a püspöki palotán is. Ezeknek az építkezéseknek az egyik része még Mátyás, másik része pedig II. Ulászló király uralkodása alatt történt.⁴⁸ Tudjuk Miklós püspökről, hogy szabad idejében és a királyi tanácsban a királyra várván antik auktorokat (pl. Cicerót) olvasott⁴⁹ és vezetésével valóságos kis humanista-kör szerveződött Vácon.⁵⁰

37. Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. História Könyvtár, Budapest 1996. I. 75.

38. Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum, s. R. e. cardinalium, ecclesiarum antistitutum series, ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta, e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita per Conradum Eubel. Monasterii, 1901. 238.

39. DL 107 712.

40. DL 103 752. „Nicolao de Bathor electo Waciensi ... episcopi.”

41. Eubel II. 261.

42. DL 21 521. (Királyi oklevél méltóságsora.)

43. Perényi család levéltára 1222–1526. Közéleteszi Tringli István. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 44.) MOL–MTA TTI Budapest, 2008. 543. (DL 70 956. „Nicolaus episcopus ecclesie de Banmonstra, cancellarius domini regis, magnifici Andreas, Stephanus, Paulus et Ladislaus filii condam Stephani de Bathor.”)

44. 1471. IX. 23.: DL 17 254.; 1471. IX. 28.: DL 17 258.

45. Bónis: Jogtudó 228/51. jegyzet. (DL 86 001.)

46. A két család közötti kölcsönös örökösödési szerződést 1474-ben kötötték, amely Marcali László 1487-es halálával lépett érvénybe. Horváth Richárd: Az ecsedi Batoriak várbirtokai a kései középkorban = Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 41. (2006) 305–326.; 313–315.

47. DL 20 421. (Az oklevél ismeretét Neumann Tibornak köszönöm.)

48. Mikó Árpád i. m. 117–120. – Batori István erdélyi vajda és országbíró által 1480. szeptember 17-én Várdai Miklóshoz írt levelében szereplő adatok nem annyira a váci, mint inkább a nyírbátori építkezésekre utalnak: „ita et nunc presentibus vestram rogamus f[raternalitatem] diligenter, quatenus in administrationem ipsorum cimentorum ad ceptum illud **opus nostrum** operam dare et quanto plus de ipsis cimentis iuxta requisicionem reverendi domini episcopi Waciensis, fratris nostri dare poteritis, dare velitis, in quo nobis gratissimam rem facietis, quod vobis ymmo maiora tempore suo refundere studebimus.” (DL 81 843. – Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásoneő. A zichi és vásoneői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára XII. Kiadja Lukcsics Pál. Budapest, 1931. 309.)

49. Galeottis Martius Narniensis: De egregie, sapienter, iocose dictis et factis regis Mathiae ad ducem Johannem eius filium liber. Ed. Ladislaus Juhász. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Saeculum XV.) Lipsiae 1934. 34.

50. Klaniczay Tibor: A magyarországi akadémiai mozgalom előtörténete. (Humanizmus és reformáció 20.) Bp. 1993. 44–45.

A stallum megmaradt intarziái és Batori Miklós személyéről ismertek véleményem szerint magától értetődően hozzák elő azt a feltételezést, hogy a stallum megrendelője a püspök volt. Miklós püspökről bizonyítható, hogy kapcsolatban állt az itáliai, azonbelül is a firenzei kereskedőkkel. Az egyikük, a firenzei Antonio Bini 1501–1504 között vezetett számadáskönyve szerencsés módon korunkra is fennmaradt.⁵¹ E szerint Batori Miklós 420 forintnyi, különböző értékű szövetet vásárolt Bini-től, amivel Bakócz Tamás érsek mögött az előkelő második helyet foglalta el. (Nem sokkal maradt el tőle unokaöccse, György, aki 400 forintért vásárolt ugyanebben az időszakban szöveteket.)⁵²

Ezzel persze arra a kérdésre még nem feleltünk, hogy hová is szánta. Véleményem szerint egy hely jöhetett e szempontból számításba, még pedig püspökségének székhelye, azaz a váci székesegyház. Legnagyobb bánatunkra ez a török megszállás idején teljesen elpusztult. Habár egy-két dolgot azért így is tudunk róla: a feltárt templom háromhajós, szentély körüljárós épület volt, amely a XIV-XV. század fordulóján épülhetett, illetve építették át az előző templomot, szentélyének belső átmérője kb. 6 méter lehetett. A székesegyháznak forrásaink szerint 13 darab mellékoltára volt.⁵³ A stallum – ismert méretei alapján és a fenti adatok fényében – a váci székesegyház számára készülhetett. (Ez korántsem lenne szokatlan, hiszen jó néhány stallumot székesegyházakban állítottak fel: így a zágrábi stallumokat Gerzencei László zágrábi kanonok készítette 1520-ban,⁵⁴ de ilyen állt a perugiai dómban (1490.k.) vagy a sienai Monte Oliveto Maggiore-ban is. Ez utóbbi készítői ráadásul Giovanni da Verona és Roberto Marone voltak.⁵⁵)

A jelek szerint Batori Miklós püspök meghalt (1506. II. 23. után), mielőtt az általa megrendelt stallumok elkészültek volna. Itt kapcsolódhattak be unokaöccsei, azok közül is a legfiatalabb, András. Hogy miért éppen ő? Ennek oka egyelőre nem ismert, habár van egy-két megfontolandó érvünk. Egyrészt a három testvér közül András tűnt ki leginkább művészetpártoló tevékenységével, ő építtette át a nyírbátori Szent György-templomot a most látható formába, ő vette vagy készítette a Madonna-reliefet, 1518-ban aranyfestőmestert kért Bártfától,⁵⁶ egyszersmind ő volt az, aki a család ősi fészkeben élt. György szinte felnőtté válásától Babócsán rendezkedett be, István pedig tisztségeiből adódóan hol Budán, hol Temesváron tartózkodott.⁵⁷ Tehát a Miklós püspök halálával megakadt vagy leállt munkát András indította újra,⁵⁸ ám az elkészült bútort immáron nem a váci székesegyházban állították fel, hanem – miután némi átalakítást végeztek a templomon – Bátorban.

51. Ld. Teke Zsuzsa: Egy firenzei kereskedő a Jagelló-korban: Raggione Bontempi 1488–1528. Századok 141. (2007) 967–990.; 971/28. jegyzet.

52. Teke Zsuzsa i. m. 973. – A Számadáskönyv szövet vásárlásról szóló adatait Teke Zsuzsának köszönöm.

53. Pest megye régészeti topográfiája XIII/2. 389–393.

54. Bárányné Oberschall Magda i. m. 21.

55. Voit Pál i. m. 103., 109.

56. DF 217 718.

57. Vö. a jelen kötetben, a tanulmányom végén szereplő itineráriumokkal.

58. Talán erre utalnak azok a jelek, amelyek alapján egy itáliai és egy magyar mester kezét is felfedezni vélik a munkán. Dévényi Józsefné: A nyírbátori stallum. Nyírbátor 1957. 1–16.